

Логвиненко Борис Олексійович,
професор кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Здатність особи реалізувати права, свободи і законні інтереси безпосередньо пов'язана із зовнішніми та внутрішніми чинниками. До внутрішніх можна віднести належність особи до соціально уразливих груп населення, малолітній або старчений вік тощо. У свою чергу, зовнішніми чинниками є надзвичайні ситуації та обставини, в умовах дії яких відповідні права зазнають найбільшої загрози недотримання й порушень.

Серед зовнішніх чинників особливе місце займає режим воєнного стану. Нагадаємо, що воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Найбільших ризиків та загроз в такий період зазнають військовополонені, чиї законні права часто порушуються і зазнають обмежень. Значною мірою, наведене стосується фундаментальних прав людини. Про це можуть свідчити численні повідомлення наших співвітчизників, з числа військових та цивільних осіб, звільнених з полону російської федерації та її псевдоутворень. Базові людські цінності, серед яких життя, здоров'я, недоторканність, право на справедливий

суд і свобода світогляду – нівелюються внаслідок ігнорування сучасних демократичних цінностей.

Про масштаби проблеми може свідчити те, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) поширив застосування термінових вказівок у міждержавній справі «Україна проти росії» щодо військовополонених. Суд зазначив, що у справі «Олійниченко проти росії та України» він надав росії термінові вказівки щодо негайного забезпечення закріплених прав українських військовополонених. Це стосується надання полоненим медичної допомоги, зокрема у тих випадках, коли надано достатньо доказів щодо серйозного і неминучого ризику завдання непоправної шкоди фізичній цілісності та/або праву на життя. Попри це, у червні 2022 року російська сторона офіційно відмовилась від виконання постанов ЄСПЛ, оголошених після 15 березня [2].

У період збройного протистояння норми міжнародного права виступають своєрідним стандартом забезпечення прав людини, а також дороговказом удосконалення національних правових систем. В наведеному аспекті важливим і сповненим проблематики моментом є дотримання міжнародних стандартів медичного забезпечення військовополонених.

Розглядаючи цей момент більш детально, потрібно зазначити, що у Законі України «Про оборону України» під військовополоненими розуміються особи, які мають право на цей статус відповідно до статті 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 та статті 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 [3].

Важливо відмітити, що Женевські конвенції – це міжнародний договір, який закріплює у міжнародному праві норми щодо гуманного ставлення під час війни. Разом зі Статутом ООН ці конвенції представляють собою єдині міжнародні договори, в яких беруть участь всі держави. Заперечення, ігнорування фундаментальних норм, проголошених у Женевських конвенціях, ставить державу поза межею цивілізованого співтовариства, а її дії кваліфікує як воєнні злочини поряд із агресією, геноцидом і злочинами проти людяності, які вважаються міжнародними злочинами і підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду [4].

У свою чергу, під медичним забезпечення доцільно розуміти важливий вид соціального забезпечення, що складається з системи організаційних та медичних заходів і полягає у гарантованих державою формах і способах надання медичної допомоги за тих чи інших обставин, що в повній мірі забезпечує реалізацію права на охорону здоров'я визначеному законодавством переліку осіб [5, с. 176].

До основних міжнародних документів, якими визначено стандарти медичного забезпечення військовополонених слід віднести: 1) Конвенцію про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949; 2) Конвенцію про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949; 3) Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими від 12.08.1949; 4) Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.

Крім того, потрібно звернутися до таких міжнародних документів у сфері прав людини, як: 1) Загальна декларація прав людини від 10.12.1948; 2) Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 3) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 та Європейська соціальна хартія (переглянута), прийнята Радою Європи від 03.05.1996.

Вимоги до обсягу дослідження не дозволяють нам детально репрезентувати всі особливості медичного забезпечення військовополонених, але дозволяють зосередитись на найбільш важливих його складових.

Ми умовно поділяємо такі стандарти на наступні блоки: 1) початкова медична допомога та медичний огляд; 2) періодичні медичні огляди і профілактика захворювань; 3) стандарти – заборони (на медичне втручання, медичні чи наукові експерименти, каліцтво тощо); 4) санітарно-гігієнічні стандарти; 5) медична допомога в особливих умовах (під час переміщення, інтернування тощо); 6) фармацевтичне забезпечення (безперешкодність отримання медикаментів); 7) багатоканальність отримання медико-фармацевтичної допомоги (за рахунок держави що тримає в полоні, міжнародних гуманітарних організацій тощо); 8) реабілітація та відновне лікування.

Варто уточнити, що гігієні та медичній допомозі безпосередньо присвячено розділ III згаданої вище Женевської

конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 (статті 29–32). Водночас, потрібно наголосити, що багато медичних питань зосереджено у інших частинах наведеної Конвенції. Приміром, обов'язок держави, що тримає в полоні, вирішуючи питання про переміщення військовополонених, надавати їм медичну допомогу (стаття 46), або надання військовополоненим, які постраждали внаслідок нещасного випадку на роботі або які захворіли під час або в результаті виконання роботи, такої медичної допомоги, якої може вимагати їхній стан (стаття 54), дозвіл для військовополоненого, який відбуває дисциплінарне стягнення у формі тримання під арештом, на проходження медичного огляду. Військовополонені отримують необхідну за станом їхнього здоров'я медичну допомогу, а за необхідності їх переводять до табірному лазарету чи до госпіталю (стаття 98) тощо [6].

У наведеному аспекті Україна демонструє свою прихильність демократичним цінностям. Так, вже після початку протистояння збройній агресії російської федерації, в Україні було прийнято Постанови Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413 [7] «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» та від 17.06.2022 № 721 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» [8], у яких серед іншого, визначено питання охорони здоров'я військовополонених.

Становлення міжнародних стандартів гуманного поводження з військовополоненими бере свій початок з другої половини XIX століття, але проблема не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Головним критерієм дієвості правових норм виступає ефективність правозастосування, і тут невід'ємною умовою є суворе дотримання державами положень зазначених у дослідженні міжнародних документів. У протилежному разі вести мову про визнання і дотримання міжнародних стандартів медичного забезпечення військовополонених не можна. Сьогодні про це свідчать жахливі факти і свідчення осіб, які утримувались в полоні росії та її псевдоутворень. Свідоме ігнорування державою – агресором вимог міжнародного законодавства не лише порушує права осіб з числа військовополонених, а й нівелює роль права як інструмента регулювання суспільних відносин у цілому.

Вирішення негативної ситуації із належним дотриманням міжнародних стандартів медичного забезпечення військовополонених вбачається нами можливим завдяки об'єднанню зусиль демократичних держав світу навколо посилення заходів відповідальності, насамперед у формі міжнародних військових трибуналів.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. ЄСПЛ терміново розглянув клопотання України щодо ставлення росіян до військовополонених. Що постановив? Громадське Телебачення від 28.08.2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-silah-oboroni-poyasnili-sho-mozhe-oznachati-rosijska-evakuaciya-z-hersona>.

3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

4. Правила поводження з військовополоненими. Права полонених. Координаційний центр з надання правової допомоги URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravyla-povodzhennya-z-vijskovopolonenymu-prava-polonenyh/>.

5. Курінний Є.В., Логвиненко Б.О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України: Монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2010. 206 с.

6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція від 12.08.1949. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

7. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#n23>.

8. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#n13>.